

УКРАЇНА В ПОЛІТИЦІ РУМУНІЇ 1940-1942 рр.

Розвиток незалежної Української держави вимагає якісно нових орієнтирів як у внутрішній, так і у зовнішній політиці. Україна, підтверджуючи європейський вектор своєї зовнішньої політики, здобуває на континенті широке визнання як активний суб'єкт міжнародного життя. Світове співтовариство практично одноставно підтримує незалежність і територіальну цілісність України, розглядає нашу країну як важливий фактор стабільності у Європі. Виступаючи одночасно частиною Центральної, Східної та Південно-Східної Європи, Україна підтримує активні дружні стосунки з усіма країнами цього регіону. Особливе місце у цих відносинах посідають українсько-румунські взаємини. Україна та Румунія на сучасному етапі розвитку намагаються будувати свої взаємини на засадах демократії та партнерства, а значна українська діаспора в Румунії та румунська в Україні виступають як важливий фактор добросусідських стосунків.

Відносини між Україною і Румунією розвиваються непросто. З одного боку, між суверенними державами встановлено дипломатичні відносини, відбувається обмін державними візитами. З іншого, – Румунія фактично не визнала входження до складу України у 1940 р. Північної Буковини, висуває претензії на острів Зміїний у Чорному морі. Хоч останнім часом ведуться переговори про підписання широкомасштабного договору, де територіальні питання знайдуть своє вирішення, все ж залишається ряд важливих проблем у відносинах між обома державами, які можна усунути шляхом конструктивного діалогу та за допомогою об'єктивної оцінки історичного минулого як українськими, так і румунськими істориками.

Питання України у політиці Румунії в роки Другої світової війни в сучасній українській історичній науці майже не досліджується. Це пов'язано насамперед із тим, що основна маса джерел з даної проблематики сконцентрована у закордонних архівах, зокрема у Румунії та Німеччині. Необхідно відзначити, що в сучасній історіографії перш за все виділяються бессарабська і буковинська проблеми, тоді як питання України в планах Румунії періоду Другої світової війни обмежується констатацією факту про встановлення румунської влади на українських землях між Дністром і Південним Бугом. Отже, перед вітчизняною історичною наукою постала проблема дослідження політичного курсу Румунії на українських землях у роки війни.

З'ясовуючи підґрунтя, генезу і реальний зміст румунської політики на українських землях, слід зауважити, що важливим джерелом, яке дозволяє розкрити основні аспекти румунської політики щодо України у

1940-1942 рр., є тогочасна румунська офіційна преса, передусім – це урядові періодичні видання “*Universul*” (“Всесвіт”), “*Timpu*l” (“Час”) та інші, що зберігаються в Національному архіві у Бухаресті (Румунія). Основними джерелами відображення геополітичних і стратегічних планів легіонерської Румунії є постанови уряду Іона Антонеску, королівські укази та телеграми, постанови та укази Генерального секретаріату (уряд губернатора “Трансїстрія”) й інші офіційні документи, що сконцентровані в архівних фондах Молдови та Румунії.

Із встановленням 6 вересня 1940 р. військово-легіонерської диктатури І.Антонеску завершився процес перетворення королівської Румунії в сателіта гітлерівської Німеччини. Події, що передували початку Другої світової війни, підштовхнули Румунію до активної співпраці з Німеччиною остаточно і безповоротно.

Бухарестська урядова газета “*Universul*” повідомляла, що вступ Румунії в антирадянську війну відбувся б навіть у тому випадку, якщо б улітку 1940 р. від неї не відійшли Бессарабія та Буковина [16].

Офіційна румунська преса ще до початку війни заявляла, що румунські війська не воюватимуть з СРСР, вони лише звільнять “румунські провінції”. У той же час підкреслювалося, що румунська армія не піде далі Дністра, тобто Румунія поверне собі ті землі, якими володіла до літа 1940 р. [17]. Слід зазначити, що румунський уряд неодноразово ставив перед німецьким фюрером питання про анексію радянських земель між Дністром та Південним Бугом. На секретній зустрічі І.Антонеску та А.Гітлера в Мюнхені 11 – 12 червня 1941 р., на якій обговорювалися питання, пов’язані з нападом на СРСР, А.Гітлер підкреслив, що Румунія не повинна залишатись осторонь війни, оскільки для повернення Бессарабії та Північної Буковини у неї немає іншого шляху. При цьому А.Гітлер вказав, що, беручи участь у війні, Румунія зможе анексувати інші радянські території до самого Дніпра [3, с.82]. Таким чином, фюрер, прагнучи схилити на свій бік румунського союзника, вирішив запропонувати йому не лише ті землі, якими Румунія володіла до літа 1940 р., але й здійснити загарбання земель на схід від Дністра.

Румунія для гітлерівської Німеччини стала важливим стратегічним плацдармом у Південно-Східній Європі. Розуміючи це, І.Антонеску вирішив підвищити ставку за участь Румунії в антирадянській війні. На черговій зустрічі з А.Гітлером на початку 1941 р. І.Антонеску передав на розгляд фюрера меморандум, в якому йшлося про те, що Румунія згідна у випадку необхідності приєднатися до військових дій і виступити на боці Німеччини. Але при цьому, будучи зв’язаною з Німеччиною Дунаєм, Румунія бажає мати з нею сухопутний кордон на півночі та північному заході, а також сподівається, що у новій Європі Німеччина буде визнавати

природну роль Румунії як регіонального гегемона. І.Антонеску (офіційна пропаганда тих років називала його “кондукетор” , що в перекладі означає “вождь”), наставляючи своїх посланців у Римі та Берліні стосовно того, які територіальні вимоги слід висунути перед фюрером та італійським дуче, наголошував на розширенні кордону за рахунок Словаччини, а також за рахунок Галичини по лінії Чернівці – Львів – Краків. Виходячи з цього, Румунії належало окупувати не лише Бессарабію та Буковину, але й Покуття [3, с.81].

Румунські правлячі кола з радістю зустріли новину про вступ Румунії у війну проти СРСР. За планом “Барбаросса”, румунським військам відводилася скромна роль: захист нафтових районів від нальотів радянської авіації, створення плацдармових укріплень на східному березі Прута, а по мірі просування німецьких військових частин на схід – організація переслідування та знищення відступаючих радянських військових частин у межиріччі Пруту та Дністра [1, с.257]. А.Гітлер розраховував швидко здобути перемогу у війні проти СРСР. Він вважав, що потреба участі румунської армії у війні швидко відпаде. При перегляді створеного плану фюрер вирішив звернутися 14 серпня 1941 р. до І.Антонеску з вимогою “збільшити внесок” Румунії у перемогу, погоджуючись задовольнити прохання кондукетора про передачу під румунське управління території між Дністром і Південним Бугом [1, с.258]. Це було пов’язано як зі зростаючими потребами румунського союзника, так і з бажанням надати йому компенсацію за територіальні втрати, які Румунія понесла внаслідок I і II Віденських арбітражів, позбувшись частини Північної Трансільванії на користь іншого союзника Німеччини – Угорщини. У ході військових дій гітлерівських військ на Східному фронті влітку – восени 1941 р. Румунії вдалося здійснити деякі свої загарбницькі плани. За даними румунського військового командування, які були надані керівництву вермахту, втрати румунської армії у боях за “звільнення” Бессарабії та Північної Буковини з кінця липня до 6 жовтня 1941 р. становили 70 тис. вбитими та 100 тис. пораненими [2, с.91].

Коли німецько-румунські війська вийшли на береги Дністра, король та правлячі кола сп’яніли від переможних реляцій і повністю схвалили курс уряду І.Антонеску на продовження війни проти СРСР [3, с.83]. Заступник прем’єр-міністра М.Антонеску на засіданні уряду 20 серпня 1941 р. заявив, що ще до початку війни проти СРСР кондукетор у переговорах з гітлерівцями поставив питання про радянські землі на схід від Дністра (тобто про українські. – О.Н.), на яких проживала значна кількість румунського населення. М.Антонеску наголосив, що це населення має увійти до складу Румунії [6, арк.55]. Таким чином, апетит румунських правлячих кіл розгорався в міру просування німецьких військ на схід.

Повернувши собі Бессарабію та Північну Буковину, Румунія спрямувала свої погляди на українські землі східніше Дністра.

У перші дні війни румунські офіційні газети опублікували телеграму короля Міхая, адресовану кондукетору, який перебував на фронті. Міхай виразив Антонеску офіційну подяку за "радість днів колишньої слави" [11]. Королівським декретом від 21 серпня 1941 р. кондукетору було присвоєно звання маршала, а в указі про нагородження його орденом "Mihaï Vitiazu" відмічалось, що Антонеску отримав орден "за особливі заслуги" у керівництві боями на території "між Дністром і Бугом", "за продовження священної війни", яка призвела "до звільнення задністровського румунського населення" [13]. Цей факт доводить, що король всебічно підтримував агресивну загарбницьку політику кондукетора. (Цікаво, що у 1945 р. король Міхай був нагороджений орденом "Победа" разом з Д.Ейзенхауером, Й.Б.Тіто та іншими "за внесок у розгром фашистської Німеччини").

Після захоплення Одеси І.Антонеску оголосив, що "фактично війна переможно завершена". В Бухаресті відбувся "парад перемоги", в якому взяла участь частина військ, що повернулася з фронту. Захопивши правобережні райони Молдавської РСР, Чернівецьку та Ізмаїльську області УРСР, уряд Антонеску офіційно оголосив про їх включення до складу румунської держави. Територія між Дністром та Південним Бугом – "Трансністрія", формально до складу Румунії не відійшла. Згідно з німецько-румунською угодою, яка була підписана 30 серпня 1941 р. в Бендерах, фашистська Румунія отримувала лише німецький мандат на здійснення тимчасової "адміністрації та економічної експлуатації" "Трансністрії" [5, арк.65-69]. Тобто питання про офіційний статус "Трансністрії" відкладалося до того часу, коли буде отримана повна перемога над СРСР. Одразу ж губернатором новоутвореної провінції було призначено палкого прихильника політики кондукетора Г.Алексяну, що зайнявся організацією управління "Трансністрії". Генеральний секретаріат розгорнув широку роботу щодо асиміляції та економічної експлуатації нерумунського населення, яке проживало на окупованій території.

Уряд Антонеску відкрито й посилено проводив ідеологічну й практичну підготовку анексії території між Дністром та Південним Бугом. Наприкінці липня 1941 р. румунська офіційна преса заговорила про "румунські права" на задністровські землі. З метою поширення цих ідей на окупованих територіях, румунська пропаганда почала видавати газету "Transnistria". У редакційній статті її першого номера проголошувалося гасло: "Утверджувати наші (румунські. – О.Н.) права на цю древню область" [13]. На сторінках газети "Timpul", редактором якої був Гафенку, повідомлялося, що навіть Одеса була створена румунами [12]. Бухарестська

газета "Viata" в редакційній статті стверджувала, що Дакія простягалася не лише до Дністра, як це вважали раніше, а до гирла Дніпра, відповідно, румуни мають давні права на задністровські землі ніж народи, що там проживають [18]. Вже восени 1941 р. румунська преса розгорнула пропаганду ідеї "перенесення" румунського кордону до Дніпра. Хоча під час зимового контрнаступу радянських військ румунська пропаганда дещо притихла, все ж уже влітку 1942 р. румунська преса з більшим азартом заговорила про свої права на українські землі. Газета "Unirea" вимагала встановити східний кордон Румунії по Дніпру [15]. Періодичні видання того часу відображають настрої і сподівання не лише румунських політиків, але і громадськості в цілому, які виникли в її середовищі під впливом тимчасових перемог на радянському фронті.

Політичне керівництво королівської Румунії неодноразово обстоювало ідею непохитності румунської влади на загарбаних землях. Так, 16 грудня 1941 р. на засіданні уряду губернатор "Трансністрії" Г.Алексяну, звітуючи перед маршалом І.Антонеску, заявив, що головна ідея агітації в "Трансністрії" полягає в довічному включенні її до Румунії. У відповідь І.Антонеску наголосив, що діяти на цих землях необхідно таким чином, ніби румунська влада встановлена тут на два мільйони років, хоч офіційної заяви стосовно політичного статусу "Трансністрії" він зробити поки що не може [7, арк.272].

Отже, румунське політичне керівництво сподівалося втримати загарбані землі в будь-якому випадку.

Зимовий контрнаступ Червоної армії під Москвою зовсім не зменшив загарбницькі потреби Румунії. 26 лютого 1942 р. І.Антонеску заявив про небажання Румунії втрачати ті землі, які вона здобула. Маршал наголосив, що "Трансністрія" стане румунською територією навіть тоді, коли виникне необхідність вислати звідти все нерумунське населення [8, арк.166-167]. Вихід німецько-румунських військ на береги Волги спричинив новий сплеск політичної пропаганди з боку румунської офіційної преси. Бухарестська газета "Curentul" заявила, що кордон Румунії має проходити по Уралу, що забезпечить створення "румунської імперії" до воріт Азії [9]. Такі популістські заяви преси у цей період є звичайним явищем.

Слід зазначити, що окрім публікацій в газетах, виходили псевдонаукові праці, де румунські історики намагались обґрунтувати політику Румунії. Ще на початку війни виникають історичні школи, метою яких було довести права румунів на задністровські українські землі. Так, професор історії Ясського університету Е.Діаконеску у праці "Східні румуни", яка вийшла друком на початку 1942 р., стверджував, що румуни повинні шукати життєвий простір тільки на схід від Дністра [10, р.232-236].

Таким чином, вступ Румунії у Другу світову війну на боці Німеччини був не випадковим. Правлячі румунські легіонерські кола прагнули не

лише повернути втрачені Бессарабію та Північну Буковину, але й значно розширити кордони країни на Схід за рахунок анексії українських земель між Дністром і Південним Бугом. Слід відзначити, що геополітична доктрина уряду І.Антонеску еволюціонувала зі збільшенням загарбанням територій. Звичайно, між фіурером та кондукетором існували певні домовленості стосовно земель між Дністром та Південним Бугом, але їх офіційний статус мав бути визначений після завершення війни. Незважаючи на цю обставину, румунський уряд, отримавши від Німеччини мандат на економічну експлуатацію та адміністрування земель на схід від Дністра, розгорнув широку діяльність щодо асиміляції та експлуатації нерумунського населення.

Аналізуючи офіційні документи румунського уряду та преси, можна стверджувати, що румуни вважали процес входження “Трансністрії” до румунської держави завершеним. Союз з Німеччиною дозволяв Румунії бачити себе у новоствореному післявоєнному світі регіональним гегемоном, що розкривало перед румунськими політиками привабливу перспективу. Отже, участь Румунії в антирадянській війні дала можливість їм досягти певних успіхів. До румунської держави знову увійшли Бессарабія та Північна Буковина. Включення їх до складу СРСР відбулося без дотримання необхідних юридичних норм, що й дало пізніше румунській стороні підстави робити обґрунтовані заяви не про захоплення, а про звільнення своїх, колись румунських територій. Спеціальним королівським декретом цим землям було повернуто статус “губернаторств”. До того ж румунські війська захопили територію між Дністром та Південним Бугом – “Трансністрію”, статус якої мав визначитися після успішного завершення війни. Завданням преси було доводити і виправдовувати надалі претензії Румунії на задністровські землі. Лише крах німецько-румунських військ на Волзі у січні 1943 р. зруйнував ці далекосяжні плани легіонерів, причому І.Антонеску ще розглядав можливості збереження завойованих територій.

1. Лебедев Н.И. Крах фашизма в Румынии - М.: Наука, 1983 - С.257.
2. Левит И.Э. Исторические условия освобождения Румынии от фашизма // Вопросы истории. 1985. - №8. С.89-102.
3. Левицкий И.О. О причинах участия фашистской Румынии в войне против СССР // Вопросы истории. 1985 №7 - С.68-85.
4. Национальный архив Молдовы, ф.706, оп.1, спр.1, арк.2.
5. Там само, ф.706, оп.1, спр.9, арк.65-69.
6. Там само, ф.706, оп.1, спр.53, арк.55.
7. Там само, ф.706, оп.1, спр.560, арк.272.
8. Там само, ф.706, оп.1, спр.568, арк.166-167.
9. *Curcniul*. - 1942. - 10 august.
10. Diaconescu E. Romanii din Reserit. Transnistria. - Iasi, 1942. - 562 p.
11. *Timput* - 1941 - 24 iunie.

Новосьолов О.В. Україна в політиці Румунії 1940-1942 рр.

12. *Timpul*. – 1941. – 1 august.
13. *Timpul*. – 1941. – 25 august.
14. *Transnistria*. – 1941 – 25 iulie.
15. *Unirea*. – 1942. – 20 iulie.
16. *Universul*. – 1940. – 20 august.
17. *Universul*. – 1941. – 24 mai.
18. *Viata*. – 1941. – 24 august.

Novosiolov A.

UKRAIN IN THE POLITICAL STRATEGY ROUMANIAN 1940-1942

The author write about Roumanian, which will be connect a ukrainian territorial on the north, east and south-east. About it speak the roumanian press (newspaper “Universul”, “Viata”, “Timul”, “Unirea”) 1941 – 1942 th. and dictator I. Antonescu. Defeat under Stalingrad it coceptions not change.